

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті проаналізовано основні вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців аграрного профілю; розглянуто завдання, які мають виконувати майбутні фахівці аграрного профілю у своїй професійній діяльності, освітньо-кваліфікаційні характеристики та освітньо-професійні програми підготовки майбутніх фахівців аграрного профілю.

Ключові слова: *культура професійного спілкування, професійна підготовка, кваліфікація, кваліфікаційна характеристика, фахівець аграрного профілю, професійне завдання.*

Професійне спілкування є надзвичайно складним феноменом у житті індивіда й людства в цілому, воно охоплює велику кількість взаємозв'язків, міжособистісних відносин, здійснюється в різних формах і за допомогою різних засобів, які є невід'ємним чинником культури **професійного спілкування** й постійно вдосконалюються та збагачуються. Актуальною для дослідження культури професійного спілкування майбутніх фахівців аграрного профілю є розробка питань, пов'язаних з особливостями розвитку системи професійної підготовки в аграрних вищих навчальних закладах.

У сучасних наукових публікаціях висвітлено певні аспекти професійного спілкування майбутніх аграріїв: теоретико-методичні основи підготовки студентів аграрних ВНЗ до професійного спілкування (С. Амеліна), теоретико-методичні основи навчання професійного спілкування студентів вищого аграрного навчального закладу (Л. Барановська), підготовка майбутніх менеджерів-аграріїв до управлінського спілкування (В. Богатирьов), упровадження моделі формування професійно-термінологічної компетентності у фаховій підготовці аграрників (Л. Вікторова), педагогічні аспекти формування комунікативних умінь студентів (В. Кручек), підготовка студентів аграрних спеціальностей до професійного спілкування в іншомовному середовищі (Ю. Ніколаєнко). У наукових працях вказано на важливість урахування багатоаспектності формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців аграрного профілю. Водночас вивчення питань культури професійного спілкування потребує подальшої деталізації.

Мета статті – для вдосконалення розробок науково-методичного забезпечення формування культури професійного спілкування в студентів аграрних ВНЗ проаналізувати вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців аграрного профілю; розглянути завдання, які мають виконувати майбутні фахівці аграрного профілю у своїй професійній діяльності; з'ясувати наявність вимог щодо формування умінь і навичок професійного спілкування в освітньо-кваліфікаційних характеристиках та освітньо-професійних програмах підготовки майбутніх фахівців аграрного профілю.

Формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців аграрного профілю невід'ємно пов'язано з їхньою професійною підготовкою. Недала модернізацію навчально-виховного процесу вищої аграрної школи науковці пропонують здійснювати з урахуванням відтворення культури й духовності суспільства в усіх формах і проявах; випереджального розвитку людини та її якостей; зміщення акцентів у навчанні зі знань майбутнього фахівця на його особистісні, людські якості [6, с. 34–36].

Одним із першочергових завдань у формуванні культури професійного спілкування в аграрних вищих навчальних закладах є вдосконалення на основі Державного стандарту освіти існуючих навчальних програм, в основу яких було б покладено всі необхідні умови для оволодіння культурою професійного спілкування. Реалізація цього завдання вимагає такого підходу до навчання, що передбачає розгляд замкнутого у своєму змісті набору окремих дисциплін, а виокремлення й моделювання видів діяльності, через які здійснюється активне ставлення студента до оволодіння майбутньою професією. Конкретні знання виступають при цьому не як кінцева мета, а як засіб пізнання та перетворення дійсності з метою подальшої успішної професійної діяльності. Але, насамперед, доцільно проаналізувати вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців аграрного профілю. Професійну підготовку розуміють як здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю [12, с. 63].

У “Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників” (розділ “Сільське господарство та пов'язані з ним послуги”) Міністерства аграрної політики детально визначено завдання й обов'язки фахівців аграрного профілю [4]. Розглянемо деякі з них, а саме: ті спеціальності, які здобувають студенти, котрі брали участь у нашому дослідженні (інженер-технолог з виробництва та переробки продукції тваринництва, зоотехнік, агроном, інженер з експлуатації машинно-тракторного парку).

Згідно із цим документом, інженер-технолог з виробництва та переробки продукції тваринництва забезпечує технологію й організацію тваринницької продукції; визначає взаємозв'язок селекційних рішень, ураховує відповідність біологічних особливостей організму тварин індустріальним умовам виробництва. Він вирішує інженерні завдання з проектування, будівництва, експлуатації об'єктів тваринництва та переробки продукції; моделює технологічні процеси виробництва й переробки запланованої кількості продукції; бере участь у розробленні програм розвитку господарства та складанні бізнес-плану з тваринництва. Крім того, інженер-технолог з виробництва та переробки продукції надає консультативну допомогу з питань селекції, систем годівлі й утримання тварин селянським (фермерським) господарствам; забезпечує розроблення та впровадження заходів з наукової організації праці, атестації й раціоналізації робочих місць, а також положень про оплату та стимулювання праці; контролює додержання працівниками тваринництва виробничої й трудової дисципліни, правил і норм охорони праці, виробничої санітарії та протипожежного захисту.

Зоотехнік проводить зоотехнічну роботу на фермах, забезпечуючи підвищення продуктивності тварин, зростання виробництва продуктів тваринництва та підвищення їх якості з найменшими витратами праці й засобів; бере участь у розробленні поточних і перспективних планів та завдань стосовно тваринництва й забезпечує їх здійснення; виконує заходи, передбачені планом племінної роботи; організовує раціональне використання кормів і пасовищ, кормової бази; за-

безпечує впровадження на фермах прогресивних методів утримання, годівлі та догляду за поголів'ям тварин, прогресивних систем оплати праці; проводить роботу з підвищення продуктивності тварин. До його обов'язків належать також забезпечення ефективного використання устаткування, приміщень та інших фондів; участь у розробленні й упровадженні досконалішої технології виробництва продукції тваринництва, технічно обґрунтованих норм обслуговування; забезпечення ефективного застосування чинних норм з оплати праці, ведення технічної документації.

Агроном здійснює організаційно-технологічне керівництво в галузі рослинництва. З огляду на конкретні виробничі екологічні умови він проводить роботу з упровадження й освоєння науково обґрунтованої системи землеробства та подальшої інтенсифікації рослинництва з метою збільшення виробництва й підвищення якості продукції рослинництва. Агроном організовує виконання заходів з підвищення врожайності сільськогосподарських угідь, родючості ґрунтів; раціонального використання робочої сили, сільськогосподарської техніки, правильного застосування органічних та мінеральних добрив, пестицидів, регуляторів росту рослин. Він упроваджує інтенсивну технологію й передовий досвід вирощування сільськогосподарських культур, заготівлі, реалізації та зберігання продукції землеробства; бере участь в організації реалізації продукції рослинництва в умовах ринкової економіки.

Інженер з експлуатації машинно-тракторного парку організовує правильну експлуатацію й технічне обслуговування машинно-тракторного парку, своєчасний і якісний його ремонт. Він бере участь у розробленні планів робіт машинно-тракторного парку та його ремонту, графіків технічних обслуговувань, планів випробувань машин і устаткування, а також заходів з поліпшення їх експлуатації та якості ремонтних робіт; у складанні заявок на придбання нових тракторів, комбайнів, сільськогосподарських машин, знарядь, устаткування, запасних частин, ремонтних матеріалів. Інженер з експлуатації машинно-тракторного парку проводить роботу з підвищення рівня технічних знань механізаторів; бере участь у впровадженні заходів з наукової організації праці, госпрозрахунку, атестації та раціоналізації робочих місць, підвищення конкурентоспроможності.

Розглянувши завдання, які мають виконувати майбутні фахівці аграрного профілю у своїй професійній діяльності, доходимо висновку, що останнім часом коло їхніх обов'язків суттєво розширилося. До нього додалися такі види діяльності, які раніше не були притаманні аграріям (консультативна допомога з фахових питань селянським (фермерським) господарствам, контроль за роботою працівників підприємства, проведення роботи з підвищення кваліфікації кадрів, організація реалізації продукції рослинництва й тваринництва в умовах ринкової економіки), що вимагає перегляду підходів до підготовки цих фахівців в аграрних вищих навчальних закладах. На нашу думку, необхідно врахувати, що фахівці аграрного профілю мають справу не тільки з об'єктами природи, із сільськогосподарською технікою, а й з людьми, які працюють у галузі сільського господарства. Отже, очевидно, що вони повинні володіти вміннями й навичками професійного спілкування.

Основним нормативним документом у процесі професійної підготовки фахівців є Освітньо-кваліфікаційна характеристика (далі – ОКХ), яка, поряд з найменуванням спеціальності, призначенням фахівця, номенклатурою первин-

них посад, переліком засобів та результатів діяльності, визначає вимоги до його підготовки через перелік умінь певного виду й рівня сформованості.

З метою визначення наявності вимог щодо формування вмінь і навичок професійного спілкування звернемося до освітньо-кваліфікаційних характеристик та освітньо-професійних програм підготовки майбутніх фахівців аграрного профілю.

Зокрема, ОКХ/ОПП майбутніх інженерів-механіків [11], агрономів [8], ветеринарних лікарів [9], зооінженерів [10] передбачають, що вони мають оволодіти певними вміннями й навичками застосування невербальних і вербальних методів спілкування у виробничих або побутових умовах. За допомогою відповідних методів вербального спілкування майбутні фахівці аграрного профілю повинні вміти: здійснювати регламентування спілкування, ефективно слухання; доречно використовувати мовні моделі звертання, ввічливості, вибачення, погодження тощо; структурувати тексти; готуватися до публічного виступу; користуватися правилами спілкування мовця й слухача; застосовувати певні форми проведення дискусії; використовувати у виступі супралінгвістичні одиниці.

В умовах усних ділових контактів, використовуючи прийоми й методи усного спілкування та відповідні комунікативні методи, майбутні фахівці аграрного профілю мають застосовувати прагматичну компетенцію з метою ефективного виконання професійних завдань.

ОКХ/ОПП майбутніх фахівців аграрного профілю передбачає:

1. *Розширювати лексико-граматичний мінімум.* За виробничих умов, опрацьовуючи професійно орієнтовані іншомовні (друковані та електронні) джерела за допомогою відповідних методів: пристосовуватися до нових мов (нових людей, нових мовних засобів, нових способів дії), мобілізувати інші власні компетенції (шляхом спостереження, інтерпретації результатів спостереження, індукції, запам'ятовування тощо) та поповнювати лексичний і граматичний матеріал; використовуючи інформаційні технології (інформативні бази даних, гіпертексти, системи навігації, пошуку інформації тощо) та іншомовну інформацію (текст, звук, відео) на електронних носіях (включаючи CD-ROM носії та мережу Інтернет), розширювати лексичний і граматичний мінімум.

2. *Застосовувати усні контакти в ситуаціях професійного спілкування.* Вживаючи лексико-граматичний мінімум у певній галузі, під час усних ділових контактів із використанням прийомів і методів усного спілкування та відповідних комунікативних методів: проводити обговорення проблем загальнонаукового та професійно орієнтованого характеру, що має на меті досягнення порозуміння; проводити усний обмін інформацією в процесі повсякденних і ділових контактів (ділових зустрічей, нарад тощо) з метою отримання інформації, необхідної для вирішення певних завдань діяльності; готувати доповідь-презентацію в певній професійно орієнтованій галузі; розуміти монологічне повідомлення в рамках визначеної сфери й ситуації спілкування; будувати діалог за змістом тексту.

3. *Здійснювати письмові контакти в ситуаціях професійного спілкування.* Використовуючи лексико-граматичний мінімум у певній галузі та іншомовні (друковані й електронні) джерела, в умовах письмових ділових контактів із використанням прийомів і методів письмового спілкування та відповідних методів оформлення ділової документації: робити записи, виписки, складання плану тексту, письмове повідомлення, що відображає певний комунікативний намір; вести

ділове листування, використовуючи фонові культурологічні та країнознавчі знання; заповнювати анкети; проводити анотування; фіксувати інформацію, отриману під час читання тексту; реалізувати комунікативні наміри на письмі.

Одним з найперспективніших шляхів формування культури професійного спілкування студентів на базі ОКХ/ОПП майбутніх фахівців аграрного профілю мають стати застосування технологій індивідуально чи особистісно орієнтованого навчання, організованого на діалогічних засадах, метою якого є не нагромадження знань і вмінь, а постійне збагачення студентів комунікативним досвідом, формування механізму самоорганізації й самореалізації особистості кожного майбутнього фахівця. У дослідженнях останніх років науковці приділяють дедалі більше уваги вивченню питання підвищення рівня комунікативної компетентності студентів аграрних вищих навчальних закладів.

Наприклад, В. Кручек акцентує на тому, що “спілкування і зокрема комунікативні уміння, що його забезпечують, є суттєвим засобом здійснення будь-якої професійної діяльності, в тому числі фахової діяльності аграрника” [5, с. 1]. Однак, як зазначає автор, суттєвим недоліком сучасної системи аграрної освіти є те, що вона не забезпечує необхідного рівня комунікативної компетентності студентів, які здобувають професійні знання під час вивчення навчальних дисциплін, розвивають професійні вміння під час проходження виробничих практик, а оволодіння нормами професійного спілкування відбувається стихійно. Це “зумовлює суперечність між високим рівнем теоретичної підготовки випускників аграрних закладів освіти та низьким рівнем сформованості вмінь організації взаємодії з учасниками сільськогосподарського виробництва” [5, с. 1].

Подібні висновки роблять й інші дослідники. Так, В. Манько зауважує, що молоді спеціалісти (випускники факультетів механізації сільського господарства) володіють знаннями сучасної техніки й технології, але вони недостатньо підготовлені до реальної практичної діяльності, зокрема, не мають досвіду налагодження ділових відносин і не можуть забезпечити ефективної взаємодії в колективі [7, с. 25].

Предметом дослідження Л. Вікторової стала професійно-термінологічна компетентність аграрника, яка, на думку дослідниці, повинна включати знання фахової термінології, вміння та навички використовувати з точністю й лінгвістичною правильністю терміни в усному та писемному професійному мовленні, ґрунтуючись на власній внутрішній мотивації й досвіді, усвідомлюючи необхідність самовдосконалення та саморозвитку [3].

У контексті нашого дослідження цікавими є напрацювання К. Богатирьова [2]. Науковець, досліджуючи один з аспектів професійної підготовки фахівця-аграрія – управлінське спілкування, зазначає, що належному оволодінню майбутніми менеджерами-аграріями провідними функціями управлінського спілкування заважають суперечності в системі їхньої соціально-гуманітарної, зокрема психолого-педагогічної, підготовки у вищій аграрній школі, а саме: між необхідністю формування суб’єкта господарювання нового типу “Людина-організатор” як головної фігури в аграрному секторі економіки й традиційним стандартом професійної підготовки, орієнтованої на виховання фахівця-аграрія типу “Людина організації”; між необхідністю формування в майбутніх менеджерів агропромислового виробництва готовності до управлінського спілкування й недостатньою розробленістю дидактичного забезпечення соціально-гуманітарних дисци-

плін, що розкривають сутність, структуру, види, техніку та культуру управлінського спілкування.

Вирішенню проблем професійного спілкування майбутніх аграріїв присвячена дисертація Л. Барановської, у якій вперше створено модель системи навчання фахового спілкування студентів аграрних ВНЗ, спрямовану на “засвоєння студентами спеціальних знань з психологічних та мовленнєвих засад фахового спілкування, вироблення вербальних професійно-комунікативних умінь та навичок” [1, с. 30].

Розроблена автором модель передбачає, що навчання майбутніх аграріїв професійного спілкування відбувається поетапно: на психолого-комунікативному етапі студенти оволодівають знаннями, уміннями та навичками психологічної взаємодії; на вербально-професійному – удосконалюють практичне володіння мовою професії на заняттях з української мови; на фахово-комунікативному – збагачують зміст фахового спілкування шляхом засвоєння поняттєвого апарату професійно орієнтованих і спеціальних дисциплін [1, с. 34].

Висновки. Стандартами на підготовку фахівців аграрного профілю передбачено низку вмінь, які визначають рівень професійно-комунікативної компетентності випускника, зокрема: оволодіння понятійно-термінологічною підсистемою фахових дисциплін; сформованість професійно-термінологічної грамотності в усному й писемному мовленні; оволодіння навичками морфемного аналізу професійної термінології, уміння визначати структуру фахових термінів; уміння вести бесіду, переконувати, доводити, захоплювати ідеями, тобто вирішувати комунікативні завдання в ситуаціях професійного спілкування. Отже, навчання студентів аграрного ВНЗ професійного спілкування є ефективним за умови організації навчання як цілісної системи та науково обґрунтованого керівництва цим процесом науково-педагогічними працівниками. Це необхідно враховувати при розробці науково-методичного забезпечення формування культури професійного спілкування у студентів аграрних ВНЗ.

Список використаної літератури

1. Барановська Л.В. Теоретико-методичні основи навчання професійного спілкування студентів вищого аграрного навчального закладу : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук / Л.В. Барановська ; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2004. – 517 с.
2. Богатирьов К.О. Підготовка майбутніх менеджерів-аграріїв до управлінського спілкування : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / К.О. Богатирьов ; Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського. – О., 2001. – 219 с.
3. Вікторова Л.В. Формування професійно-термінологічної компетентності студентів вищих аграрних навчальних закладів у фаховій підготовці : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / Л.В. Вікторова ; Національний університет біоресурсів і природокористування України. – К., 2009. – 257 с.
4. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників : затверджено наказом Міністерством аграрної політики України від 17.07.2001 р. // Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [rwww.dcz.gov.ua/file/link/.../file/Perelik %20program%202011.doc](http://rwww.dcz.gov.ua/file/link/.../file/Perelik%20program%202011.doc).
5. Кручек В.А. Формування комунікативних умінь студентів вищих аграрних закладів освіти в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін : автореф. дис. на здобуття наукового ступеню канд. пед. наук : 13.00.04 / В.А. Кручек. – К., 2004. – 16 с.

6. Лузан П.Г. Теоретичні і методичні основи формування навчально-пізнавальної активності студентів у вищих аграрних закладах освіти : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.04 / П.Г. Лузан ; Національний аграрний університет. – К., 2004. – 498 с.

7. Манько В.М. Теоретичні та методичні основи ступеневого навчання майбутніх інженерів-механіків сільськогосподарського виробництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : 13.00.04 / В.М. Манько. – Тернопіль, 2005. – 40 с.

8. Освітньо-кваліфікаційна характеристика / Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра напряму підготовки “Агрономія” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: smcae.kiev.ua/osvita/vishia/standarti/2.4.pdf.

9. Освітньо-кваліфікаційна характеристика / Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра напряму підготовки “Ветеринарна медицина” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: smcae.kiev.ua/osvita/vishia/standarti/5.2.pdf.

10. Освітньо-кваліфікаційна характеристика / Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра напряму підготовки “Зооінженерія” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: smcae.kiev.ua/osvita/vishia/standarti/4.1.pdf.

11. Освітньо-кваліфікаційна характеристика / Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра напряму підготовки “Механізація сільського господарства” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: smcae.kiev.ua/osvita/vishia/standarti/1.5.pdf.

12. Приходько В.М. Словник основних термінів і понять з моніторингу якості освіти та превентивного виховання / В.М. Приходько. – Х. : Основа, 2011. – 128 с.

Стаття надійшла до редакції 05.11.2012.

Литвинова Е.В. Формирование культуры профессионального общения будущих специалистов аграрного профиля как фактор повышения качества их профессиональной подготовки

В статье проанализированы основные требования к профессиональной подготовке будущих специалистов аграрного профиля, рассмотрены задания, которые должны выполнять будущие специалисты аграрного профиля в своей профессиональной деятельности, образовательно-квалификационные характеристики и образовательно-профессиональные программы подготовки будущих специалистов аграрного профиля.

Ключевые слова: *культура профессионального общения, профессиональная подготовка, квалификация, квалификационная характеристика, специалист аграрного профиля, профессиональное задание.*

Lytvynova O. The forming of the professional intercourse culture for the future agrarian specialists as the main index for quality increasing in student's professional training at Agrarian Universities

In the article the basic requirements for professional preparation of future agrarian specialists are analyzed, the main tasks which must be executed by future agrarian specialists in their professional activity are considered, educationally qualification descriptions and educationally professional programs of future agrarian specialists for determination the requirements according to abilities and skills of professional intercourse culture for the future agrarian specialists are investigated.

Key words: *professional intercourse culture, professional training, qualification, qualifying description, agrarian specialist, professional task.*